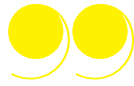

به گفته احمد، بوتو حضرت زهرا (س) را از جهت «پاکدامنی، تعقل و شجاعت» می ستود و ارتباط عمیق و نزدیک ایشان با پیامبر اسلام (ص) را الگوی ارتباط خود با پدرش، ذوالفقار علی بوتو، می دانست

بررسی الگوهای بازنمایی حضرت زهرا (س) در آثار آکادمیک غربی

حضرت زهرا (س) در جهان غرب

یکی از راه‌های ترویج عقاید و تفکر اسلامی، توجه به نحوه بازنمایی وقایع و چهره‌های تاریخی اسلام در ادبیات تولید شده در حوزه‌های مختلف علمی است. در این نوشته، شناختن بازنمایی از طریق جستجوی پایگاه‌های نشر علمی انگلیسی زبان همچون اسکوپوس، ساینس دایرکت، اسپرینگر، ویلیکول و از این قبیل صورت گرفته است. معیار انتخاب متون برای بررسی، زبان انگلیسی و پایگاه نشر آن‌هاست تا به این ترتیب، ضمن اطمینان از محتوای علمی و طیف مخاطبین آن، از قابلیت نتایج بررسی در جهت شناخت بهتر طیف مخاطبین و نوع شناخت ایجاد شده در آن‌ها و فعالیت‌های مرتبط با معرفی حضرت زهرا (س) به عنوان یک چهره تاریخی اسلام و تشعب به مخاطبین غیرمسلمان و یا غیر شیعه اطمینان حاصل کرد. صرف نظر از دایره‌المعارف‌ها و فرهنگ‌ها که به طور مختصر و غیر عمقی به ارائه مختصری از زندگی نامه افراد می پردازند، به سختی می توان اثری رایج یافت که منحصر در باب معرفی شخصیت حضرت زهرا (س) باشد و بیشتر مشاهدات درباره این حضرت، در لایه‌ای آثاری با محوریت دیگر شخصیت‌ها و موضوعات و در حوزه‌هایی گسترده‌تر از تاریخ اسلام است. در این نوشته تلاش می شود تا الگوهای بازنمایی حضرت زهرا (س) در این گونه آثار، بررسی و دسته‌بندی شود.

کوتاهی در تبیین جایگاه

بعد از بررسی تعدادی از مقالات نشریات انگلیسی زبان که به نحوی به معرفی شخصیت و چهره حضرت زهرا (س) پرداخته‌اند، باید گفت چهره این حضرت، با وجود تأکید بیشتر منابع بر اهمیت جایگاه ایشان که پیش از حضرت خدیجه (س) قرار داشته و به اذعان اهل سنت، این جایگاه بر عایشه تفوق دارد، اما هم چنان بازنمایی بانوی اول اسلام در منابع غیراسلامی و انگلیسی زبان شایسته شخصیت حقیقی ایشان نبوده و این امر نشان دهنده کم رنگ ماندن منبع و سرچشمه امامت و تشیع در دیدگاه غیرمسلمانان است. برای مثال، گیتی نشاط، برای معرفی جایگاه حضرت فاطمه (س) در نزد شیعیان، از تشبیه جایگاه حضرت مریم نزد مسیحیان استفاده می کند؛ بدون آن که تأکید مناسبی بر تفوق جایگاه ایشان در دیدگاه اسلامی داشته باشد. هم چنین، ممکن است بتوان چنین امری را تا حدی به کثرت داشتن اهل سنت بر شیعیان جهان، و تکریم بیش تر آنان از عایشه به عنوان یکی از همسران پیامبر نسبت داد. در این راستا، باید تأکید داشت که بیشتر آشنایی غیرمسلمانان با چهره‌های زن صدر اسلام از رهگذر تلاش مسلمانانی می گذرد که سعی در معرفی افرادی چون عایشه، با تمسک به شباهت شخصیت او به الگوهای امروزی تر و شبه فمینیستی که حضور عایشه در صحنه‌هایی چون جنگ جمل میسر ساخته است، ایجاد شده است. برای مثال، کارن رافل در مرور آثار تراب و آقایی، نحوه بازنمایی تراب از زندگانی و شخصیت حضرت زینب (س) را نقد کرده و عنوان می کند که او می توانست بر جنبه‌های حماسی آن حضرت که در تطابق بیشتری با الگوهای امروزی زنانگی است، مخاطبین بیشتری را جذب کند. لذا، در صورت وجود ضرورت برای معرفی مناسب و بیشتر حضرت زهرا (س) به جهان غیراسلامی، غیر از حرکت‌های در جهت نشر و ترجمه، لازم است ابتدا الگوهای مناسب و جهان شمول زنانگی که بتواند تفاسیر صحیحی از واقعیت‌های تاریخی در کنار الگوهای زنانگی و انسانیت رادر ذهن مخاطب غیرمسلمان شکل بدهد، ایجاد گردد.

خان حضرت

پژوهشگر حوزه زنان

(ص) و همسرگرمی شان علی (ع) اشاره می کند. در این جا، رحیم با اشاره به جانشینی ابوبکر بعد از وفات پیامبر، به نارضایتی حضرت زهرا (س) از این جانشینی اشاره می کند و آن گاه شیوه حضرت علی (ع) در مقابل ابوبکر را در تبعیت از نارضایتی همسر بر می شمارد تا به این ترتیب، به عزت و منزلت حضرت، نزد همسر تأکید کرده باشد. اما به نظر می رسد، چنین تفسیری از تاریخ، نیازمند بررسی بیشتر از نگاه تاریخ دانان شیعه باشد.

نگارندگان غیرمسلمان

آگوستوس ریچارد نورتون، استاد روابط بین الملل و مردم شناسی دانشگاه بوستون، در مقاله‌ای در نشریه Middle East Policy در صدد بررسی جایگاه مذهبی و علمی شهر نجف است و حضرت فاطمه (س) را به عنوان همسر حضرت علی (ع) و مادر سلسله امامت که به حضرت مهدی (عج) ختم می شوند و بحث انتظار تشیع را تبیین می نماید، معرفی می کند. سلسله مقالات نشریه Moslem World در باب موضوعاتی چون معرفی حضرت علی (ع)، جایگاه زنان در مصر، اسلام در جزیره العرب، شیعیان ایران، و دیگر عناوین، از حضرت فاطمه (س) به عنوان شخصیتی مکرم یاد کرده و به واقعیت‌های تاریخی که نشان از جایگاه ویژه ایشان نزد پیامبر (ص) و حضرت علی (ع) داشته و نقشی که در تعیین حدود حقوقی زنان در اموری چون کاهش تعداد همسران قانونی مرد در اسلام به چهار همسر و لزوم حفظ برابری تام میان همسران، و غیره تأکید شده است، اشاره دارد. کارن رافل در «بررسی جنبه جنسیتی اسلام» در نشریه Contemporary Islam، به بررسی آثار اعظم تراب، کامران اسکات آقایی و برخی دیگر به زبان انگلیسی می پردازد. به نظر می رسد بررسی خانم تراب از حضرت زهرا (س)، برداشتی مثبت و همراه با توصیف نقش و جایگاه حضرت در جامعه ایرانی است. از سوی دیگر، دیدگاه‌های ارائه شده از سوی آقایی انتقادی تر بوده و برای مثال، کتاب «فاطمه، فاطمه است» علی شریعتی، نوعی بازتولید روشنفکری مردسالاری از طریق تأکید بر جنبه‌های زنانه مطلوب جوامع مردسالار در زنان صدر اسلام و کربلا توصیف شده است. پاتریک ایزنلور از دانشگاه واشنگتن، در مقاله خود در American Ethnologist، ضمن بررسی نوع ادبی «نعت» در جزیره موریس فرانسه، با اشاره به نعتی که انور، یکی از صحابه رسول الله (ص) از ایشان درباره حضرت زهرا (س) نقل می کند، سعی در تبیین چگونگی شکل گیری روش «نعت» در صحابه پیامبر (ص) به عنوان اولین نمونه‌ها و الگوهای نعت به مثابه یک نوع ادبی، دارد. اهمیت این بررسی، در حوزه جغرافیایی این مطالعه، یعنی یکی از جزایر تحت حمایت فرانسه و شدت یافتن موضوع و هنر نبی (ص) در این حوزه جغرافیایی، در سال‌های اخیر است.

بررسی و معرفی شخصیت حضرت زهرا (س) در آثار انگلیسی زبان به طور عام قابل دسته بندی به آثاری است که توسط مسلمانان (اعم از سنی و شیعه) برای معرفی ایشان نگاشته شده‌اند و آثاری که توسط نگارندگان غیرمسلمان به تقریر درآمده‌اند. به طور کلی، باید گفت معرفی مستقیم حضرت در دسته اول بیشتر با هدف معرفی مستقیم ایشان بوده و در دسته دوم، ذکر نام حضرت زهرا (س) بیشتر در راستای بحثی که در مقاله جریان داشته و به عنوان فرعی از موضوع اصلی است. لازم به ذکر است تمامی مقالات بررسی شده در این نوشتار، نشریات اروپایی و آمریکایی هستند.

نگارندگان مسلمان

نیمی از مقالات مورد نظر بررسی حاضر، توسط نگارندگان مسلمان نگاشته شده‌اند؛ هر چند تمامی مقالات این دسته، صرف نظر از هویت نگارنده، در نشریات غیراسلامی و غربی منتشر شده‌اند. حضرت زهرا (س) در مصاحبه احمد اشرف با نشریه Anthropology Today، به عنوان الگوی عملی و رفتاری بی نظیر بوتو، نخست وزیر فقید پاکستان معرفی شده است. سایت ایرانی تاینک، در ۱۳۸۶ و در بوحه ترور بوتو، اعلام کرد که مذهب او به دلیل حضور افراطیون در پاکستان مجهول مانده و بوتو به احتمال زیاد شیعه بوده است. به گفته احمد، بوتو حضرت زهرا (س) را از جهت «پاکدامنی، تعقل و شجاعت» می ستود و ارتباط عمیق و نزدیک ایشان با پیامبر اسلام (ص) را الگوی ارتباط خود با پدرش، ذوالفقار علی بوتو، می دانست. سید اختر، از کالج استن تکراس، به اختصار به معرفی شخصیت حضرت زهرا (س) از رهگذر نقل قول‌های متعدد از حضرت رسول (ص) هم چون «فاطمه پاره تن من است»، «فاطمه، سیده زنان اهل جنت است» و از این قبیل پرداخته است که خود می تواند به عنوان منبعی مستقیم در جهت معرفی آن حضرت برای مخاطبین انگلیسی زبان باشد. این متن، علاوه بر گفته‌های نبی اکرم (ص) حاوی نقل قول‌هایی از سایر افراد هم عصر ایشان، از جمله عایشه، همسر پیامبر (ص) و دختر یکی از صحابه ایشان است. گیتی نشاط، در فصل دوازدهم کتاب «جوامع کلاسیک و پسا کلاسیک» درباره زنان خاورمیانه، بعد از اشاره به نام و جایگاه حضرت خدیجه (س) به عنوان اولین بانوی مسلمان و کسی که پیامبری خاتم الانبیاء را شهادت داد، از دختر ایشان، حضرت فاطمه (ص) به عنوان بانوی اول جهان اسلام و تشیع یاد می کند. حبیبه رحیم، در مقاله‌ای با عنوان «پاکدامنی، جنسیت و خانواده»، در نشریه Journal of Social Distress and the Homeless، به مقایسه جایگاه زن در دو مذهب اسلام و هندوئیسم پرداخته و با معرفی حضرت زهرا (س) به عنوان کوچک ترین و برترین دختر رسول الله (ص) از صفات و خصال ایشان یاد کرده و به اهمیت جایگاه ایشان نزد پیامبر اکرم